

*Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej**

przyjęta na Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej pod hasłem „Rozwijanie kreatywnych możliwości w XXI wieku”.
Lizbona, 6–9 marca 2006

Rozwijanie kreatywnych możliwości w XXI wieku

I. Wprowadzenie

II. Cele edukacji artystycznej

1. Prawa człowieka do edukacji i uczestnictwa w kulturze
2. Rozwijanie zdolności indywidualnych
3. Poprawa jakości kształcenia
4. Promowanie różnorodności kulturowej

III. Pojęcia związane z edukacją artystyczną

1. Dziedziny sztuki
2. Podejście do edukacji artystycznej
3. Wymiary edukacji artystycznej

IV. Główne strategie dotyczące efektywności w zakresie edukacji artystycznej

1. Kształcenie nauczycieli i artystów
2. Współpraca partnerska

V. Badania na temat edukacji artystycznej i dzielenie się wiedzą

VI. Zalecenia

1. Zalecenia adresowane do pedagogów, rodziców, artystów oraz dyrektorów szkół i placówek oświatowych
2. Zalecenia adresowane do ministerstw i decydentów
3. Zalecenia adresowane do UNESCO oraz innych międzynarodowych organizacji międzyrządowych i pozarządowych

Aneks: Przykłady działań w różnych krajach

---

* Oryginalny tytuł dokumentu: UNESCO Road Map for Arts Education/Feuille de route de l'UNESCO pour l'éducation artistique, tłum. Polski Komitet ds. UNESCO

I. Wprowadzenie

„Mapa drogowa dla edukacji artystycznej” ustanowiona w wyniku debaty w czasie Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej, która odbyła się w Lizbonie, w Portugalii w dniach 6–9 marca 2006 roku, ma na celu ukazanie znaczenia edukacji artystycznej w obliczu potrzeby rozwijania kreatywności i podnoszenia poziomu świadomości kulturowej w XXI wieku, a także przedstawienie strategii niezbędnych we wprowadzaniu i promowaniu edukacji artystycznej w programach nauczania. „Mapa drogowa” ma kształtować powszechne rozumienie znaczenia edukacji artystycznej i jej podstawowej roli w poprawie jakości kształcenia. Definiuje pojęcia i przedstawia przykłady dobrych praktyk w zakresie edukacji artystycznej. W praktyce powinna funkcjonować jako ewoluujący dokument referencyjny określający środki i konkretne zmiany w zakresie wprowadzania lub promowania edukacji artystycznej – w ramach struktur edukacyjnych (formalnych i nieformalnych) i przygotowania gruntu dla przyszłych decyzji oraz działań w tym zakresie. „Mapa drogowa” ma w związku z tym przekazywać pewną wizję i tworzyć podstawę konsensusu w sprawie znaczenia edukacji artystycznej dla kształtowania społeczeństwa kreatywnego i wrażliwego na odmienność kulturową, ma zachęcać do refleksji i do działania pod znakiem współpracy, a wreszcie do wspierania kapitału ludzkiego środkami finansowymi, nieodzownego przy włączaniu edukacji artystycznej do systemów edukacyjnych i wprowadzania jej do szkół.

Kwestia celów edukacji artystycznej jest dyskusyjna i rodzi szereg pytań, takich jak np. „Czy edukacja artystyczna powinna być realizowana na zasadzie odrębnego przedmiotu czy też należy ją uważać za dziedzinę, z której warto czerpać przy nauczaniu innych przedmiotów?”, „Czy należy uczyć sztuki jako autonomicznej dyscypliny czy jako całościowej wiedzy, kompetencji i wartości, które może przekazywać (a może jednocześnie i tak, i tak)?”, „Czy edukacja artystyczna powinna być zarezerwowana dla najbardziej uzdolnionych uczniów czy ma być dostępna dla wszystkich?”. Odpowiedzi na te pytania mają zasadnicze znaczenie dla określenia postawy artystów, nauczycieli, uczniów i stanowiska władz politycznych. „Mapa drogowa” dostarcza te odpowiedzi i podkreśla, że rozwój kulturalny i rozwój kreatywności powinny zajmować w edukacji centralne miejsce.

II. Cele edukacji artystycznej

1. Prawa człowieka do edukacji i uczestnictwa w kulturze

Międzynarodowe deklaracje oraz konwencje potwierdzają prawo każdego dziecka i każdej osoby dorosłej do dostępu do edukacji oraz środków zapewniających im pełny i harmonijny rozwój oraz prawo do uczestnictwa w życiu artystycznym i kulturalnym. Zamiar włączenia do programów edukacyjnych we wszystkich krajach edukacji artystycznej jako ich integralnego – czy wręcz obowiązkowego – elementu wynika przede wszystkim z tych dwóch praw.

Kultura i sztuka odgrywają kluczową rolę w pojmowanej całościowo edukacji, która ma sprzyjać rozwojowi jednostki. Edukację artystyczną należy w związku z tym traktować jako powszechne prawo osób uczących się, również tych, które niekiedy są pozbawione dostępu do edukacji, jak np.: imigranci, mniejszości kulturalne i osoby niepełnosprawne. Te podstawowe zasady są ujęte w następujących deklaracjach odnoszących się do praw człowieka i praw dziecka:

„Powszechna Deklaracja Praw Człowieka”:

Artykuł 22

„Każdy człowiek ma jako członek społeczeństwa prawo do ubezpieczeń społecznych; ma również prawo do urzeczywistniania – poprzez wysiłek narodowy i współpracę międzynarodową oraz zgodnie z organizacją i zasobami każdego państwa – swoich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego godności i swobodnego rozwoju jego osobowości”.

Artykuł 26

„Celem nauczania jest pełny rozwój osobowości ludzkiej oraz ugruntowanie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Krzewi ono zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popiera działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju”.

Artykuł 27

1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestnictwa w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.

2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działalności naukowej, literackiej i artystycznej.

„Konwencja o prawach dziecka”:

Artykuł 29

Państwa Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:
a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka [...].

Artykuł 31

Państwa Strony będą przestrzegały oraz popierały prawo dziecka do wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym oraz będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego.

2. *Rozwijanie zdolności indywidualnych*

Każdy człowiek jest obdarzony zdolnościami twórczymi. Sztuka jest jedyną w swoim rodzaju dziedziną, która stanowi obszar pozwalający na włączenie osób uczących się do procesu edukacyjnego. Jak wykazują wyniki prac badawczych¹, nauczanie procesów twórczych w oparciu o kulturę, z której wywodzi się uczeń, wyzwala w nim potrzebę tworzenia, zmysł inicjatywy, bogactwo wyobraźni i inteligencję emocjonalną, a także daje mu „busołę” moralną i poczucie niezależności, pozwalając jednocześnie na rozwijanie zdolności krytycznej refleksji, swobodę myśli i działania. Edukacja w zakresie sztuki i poprzez sztukę pobudza również rozwój poznawczy oraz umożliwia naukę odpowiadającą w większym stopniu potrzebom uczniów i wymogom nowoczesnych społeczeństw. Jak dowodzi wiele publikacji na temat oświaty i wychowania, zdobycie rozeznania w sprawach sztuki i wiedzy na jej temat umożliwia podejmowanie całego szeregu tematów z innej perspektywy. Z perspektywy, której nie zapewniają inne działania edukacyjne.

By móc w pełni uczestniczyć w życiu artystycznym i kulturalnym, dzieci oraz dorośli winni stopniowo uczyć się rozumieć, cenić i samodzielnie odkrywać formy wyrazu artystycznego, dzięki którym podobni im ludzie – okreśłani na ogół mianem artystów – odkrywają i dzielą się

---

¹ Przykłady badań są wymienione w sprawozdaniach z konferencji przygotowawczych do Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej; por. LEA International na stronie <http://www.unesco.org/culture/lea>, a także w *Education for Creativity: Bringing the Arts and Culture into Asian Education*, Report of the Asian Regional Symposia on Arts Education, UNESCO 2005.

z innymi własnym widzeniem różnorodnych aspektów ludzkiej egzystencji oraz współistnienia z innymi. W imię celu, którym jest powszechna równość dostępu do działalności kulturalnej i artystycznej, edukacja artystyczna powinna stać się niezbędnym elementem programów edukacyjnych przeznaczonych dla wszystkich uczniów. Powinna być nauczana systematycznie w ciągu kilku kolejnych lat, gdyż mamy do czynienia z procesem długofalowym.

Edukacja artystyczna przyczynia się do takiego kształcenia, które w sposób nierozłączny traktuje zdolności twórcze, intelektualne i fizyczne oraz sprzyja bardziej dynamicznym i owocnym relacjom między edukacją, kulturą i sztuką.

Potencjał ten okazuje się szczególnie istotny wobec wyzwań społecznych, z którymi mamy do czynienia w XXI wieku. Wskutek przemian społecznych, które mają wpływ na struktury rodzinne, dzieci niekiedy są pozbawione uwagi rodzicielskiej. Ze względu na występujący często brak umiejętności porozumiewania się i budowania prawdziwych relacji w życiu rodzinnym, dzieci stają wobec różnych problemów natury emocjonalnej i społecznej. Coraz trudniejsze staje się, zwłaszcza w miastach, przekazywanie w obrębie rodziny tradycji kulturalnych i praktyk artystycznych.

Pogłębia się obecnie przepaść między procesami poznawczymi i emocjonalnymi, odzwierciedlająca przypisywanie większego znaczenia kompetencjom poznawczym – kosztem poznania emocjonalnego. Zdaniem profesora Antonia Damasia, ta tendencja ma wpływ na zacieranie się norm moralnych w nowoczesnym społeczeństwie. Proces emocjonalny ma udział w podejmowaniu decyzji, a także uwarunkowuje działania i idee, umożliwiając refleksję i formułowanie opinii. Bez zaangażowania emocjonalnego wszelkie działania, idee lub decyzje opierają się wyłącznie na podstawach racjonalnych. Moralne postępowanie, które stanowi fundament postawy obywatelskiej wymaga zaangażowania emocjonalnego. Zdaniem profesora Damasia, poprzez pobudzenie rozwoju emocjonalnego, edukacja artystyczna może zapewnić równowagę między rozwojem poznawczym i emocjonalnym, a tym samym sprzyjać budowaniu kultury pokoju.

W społeczeństwie XXI wieku coraz bardziej potrzebni są pracownicy, którzy byliby zdolni do twórczego myślenia, elastyczności w podejściu do zagadnień, dostosowywania się do zmiennych warunków, a także do innowacyjności. Wynika stąd, iż w rozwijaniu systemów edukacyjnych należałoby uwzględnić te wymogi. Edukacja artystyczna wyposaża uczniów w całą gamę środków, które mają sprzyjać wyrażaniu myśli i krytycznej refleksji na temat otaczającego ich świata oraz przygotowywać do aktywnego

angażowania się w różnych dziedzinach życia. Dla poszczególnych krajów edukacja artystyczna stanowi drogę do budowania kapitału ludzkiego potrzebnego do korzystania z bogactwa ich dziedzictwa kulturowego. Kapitał ludzki i dziedzictwo kulturowe są zaś podstawą efektywnego i trwałego rozwoju przemysłów kultury (przemysłów kreatywnych) i przedsięwzięć kulturalnych. Ten rodzaj przemysłu może odgrywać kluczową rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym krajów słabiej rozwiniętych.

Dla wielu osób przemysł kultury, takie jak: przemysł wydawniczy, muzyczny, filmowy, telewizyjny i dotyczący innych mediów, a także instytucje kulturalne, takie jak: muzea, sale koncertowe, ośrodki kultury, galerie sztuki i teatry stanowią drogę przekazywania kultury i sztuki. Programy dotyczące edukacji artystycznej mogą pomagać im w odkrywaniu różnorodności form wyrazu kulturowego oferowanej przez przemysły i instytucje kulturalne, jednocześnie rozwijając krytyczną refleksję wobec ich oferty. Przemysły kultury z kolei stanowią cenny zasób, z którego mogą czerpać pedagodzy zamierzający włączać sztukę do programu nauczania.

3. Poprawa jakości kształcenia

Według opublikowanego przez UNESCO światowego raportu w sprawie wdrażania Programu Edukacja dla Wszystkich z 2006 roku, stwierdza się wzrost liczby dzieci mających dostęp do edukacji, przy utrzymującym się niskim poziomie kształcenia w większości krajów świata. Chociaż dostępność edukacji dla wszystkich ma pierwszorzędne znaczenie, również ważne jest zapewnienie uczącym się odpowiedniej jakości kształcenia².

Pojęcie „jakości kształcenia” jest ukierunkowane na osobę uczącą się i daje się zdefiniować w odniesieniu do trzech głównych kierunków: edukacji dostosowanej do potrzeb uczniów i jednocześnie promującej wartości uniwersalne, edukacji sprawiedliwej w sensie dostępności i dochodów gwarantujących integrację społeczną zapobiegającą wykluczeniu oraz edukację kierującą się prawami jednostki i sprzyjającą poszanowaniu tych praw³.

Ogólną definicję jakości kształcenia można przedstawić w następujący sposób: jest to rodzaj edukacji oferującej wszystkim młodym ludziom, oraz pozostałym osobom uczącym się, kompetencje dostosowane do specyficznego kontekstu, w którym żyją i pozwalające im na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym; edukacja przystosowana do życia, do aspiracji i zainteresowań

² EFA Global Monitoring Report 2006, UNESCO 2005, Paris, s. 58.

³ EFA Global Monitoring Report 2005, UNESCO 2004, Paris, s. 30.

uczniów, a także ich rodzin i społeczności; wreszcie edukacja pod znakiem integracji społecznej i poszanowania praw człowieka.

Zgodnie z Ramowym Planem działania z Dakaru⁴, istnieje cały szereg uwarunkowań jakości kształcenia. Nauczanie w sztuce i poprzez sztukę (edukacja artystyczna i sztuka w edukacji) może uwzględniać co najmniej cztery spośród tych uwarunkowań: aktywne uczenie się, program dostosowany do lokalnego kontekstu i motywujący osoby uczące się, współpraca ze społecznościami lokalnymi przy poszanowaniu ich kultur; dobrze przygotowani i mający silną motywację nauczyciele.

4. Promowanie różnorodności kulturowej

Sztuka jest zarazem przejawem kultury i środkiem przekazu wiedzy o kulturze. Każda kultura posiada unikalny zasób form wyrazu artystycznego i praktyk kulturalnych. Różnorodność kultur oraz ich wytworów artystycznych i kreatywnych reprezentuje współczesne i tradycyjne formy twórczości człowieka, które – w sposób im tylko właściwy – przyczyniają się do wielkości, spuścizny, piękna i integralności Rodzaju Ludzkiego.

Uwrażliwienie na praktyki kulturalne i formy artystyczne, a także wiedza na ich temat ugruntowują poczucie tożsamości oraz umacniają wartości indywidualne i społeczne, przyczyniając się w ten sposób do ochrony i promowania różnorodności kulturowej. Edukacja artystyczna jest środkiem podnoszenia świadomości kulturowej i promowania praktyk kulturalnych, ale także przekazywania wiedzy i zamiłowania do sztuki i kultury między pokoleniami.

W wielu krajach materialne i niematerialne aspekty kultur popadają w zapomnienie, gdyż system edukacyjny nie promuje ich wartości, a przekaz międzypokoleniowy zanika. W sposób oczywisty systemy edukacyjne powinny obejmować i przekazywać wiedzę oraz formy wyrazu kulturowego. Edukacja artystyczna – zarówno formalna, jak i nieformalna, może być przydatna w osiągnięciu tego celu.

Wśród kierunków działania przyjętych dla realizacji założeń Powszechnej Deklaracji UNESCO w sprawie różnorodności kulturowej przyjętej przez państwa członkowskie UNESCO w 2001 roku są takie, które to podkreślają:

Linia Planu działania 6: Zachęcać do różnorodności językowej – przy poszanowaniu języka ojczystego – na wszystkich poziomach nauczania,

---

⁴ Dakar Framework for Action, 2000, http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/framework.shtml.

wszędzie gdzie to możliwe, a także zachęcać do nauki wielu języków od najmłodszych lat;

Linia Planu działania 7: Uświadamiać – poprzez edukację – pozytywną wartość różnorodności kulturowej oraz udoskonalać w tym celu zarówno programy szkolne, jak i kształcenie nauczycieli;

Linia Planu działania 8: Włączać do procesu nauczania – kiedy to właściwe – tradycyjne podejście pedagogiczne, by chronić i jak najpełniej wykorzystywać metody komunikowania się i przekazywania wiedzy dostosowane pod względem kulturowym.

III. Pojęcia związane z edukacją artystyczną

1. Dziedziny sztuki

We wszystkich kulturach człowiek zastanawia się i zawsze się zastanawiał nad swoją egzystencją. Każda kultura wypracowuje środki pozwalające na dzielenie się pytaniami i przekazywanie odpowiedzi na pytania o sens życia. Podstawowymi elementami komunikowania się są: słowo, gest, dotyk, dźwięk, rytm i obraz. W wielu kulturach środki wyrazu kulturowego, będące nośnikami refleksji i komunikowania się w kwestiach dotyczących sensu życia są nazywane „sztuką” („art”). Z biegiem czasu różne formy wyrazu artystycznego uległy sklasyfikowaniu. Należy pamiętać jednak, że takie terminy jak: „taniec”, „muzyka”, „teatr” i „poezja” używane na całym świecie głęboko się różnią pod względem znaczenia w poszczególnych kulturach.

Z tego powodu wszelkie wykazy dyscyplin artystycznych powinny być traktowane jako klasyfikacja umowna – wynikająca ze względów praktycznych, ulegająca zmianom i nigdy ostateczna. Nie można podać kompletnej listy dyscyplin, a jedynie przybliżenie takiej listy, która może obejmować sztuki widowiskowe (taniec, teatr, muzyka etc.), literaturę i poezję, rzemiosło, wzornictwo, sztukę komputerową, sztukę opowiadania, dziedzictwo kulturowe, sztuki plastyczne, film, media i fotografię.

Uczący się powinni stopniowo odkrywać sztukę poprzez jej praktykowanie i doświadczanie, mając jednocześnie świadomość wartości końcowego efektu procesu twórczego, również jako procesu samego w sobie. Ze względu na to, że wiele form artystycznych nie może ograniczać się do jednej dyscypliny, należy kłaść większy nacisk na interdyscyplinarny wymiar sztuki oraz na punkty wspólne łączące poszczególne dziedziny.

2. Podejście do edukacji artystycznej

Każdy człowiek jest obdarzony wyobraźnią, możliwościami twórczymi i zdolnością do innowacji. Te podstawowe procesy są nierozzerwalnie ze sobą związane, a wynikające stąd właściwości mogą być rozwijane i wykorzystywane. Jak zauważa Sir Ken Robinson, wyobraźnia jest główną cechą ludzkiej inteligencji, twórczość jest wykorzystaniem wyobraźni, innowacje zaś są dopełnieniem tego procesu poprzez zastosowanie idei w wyniku krytycznej refleksji.

Punktem wyjścia w edukacji artystycznej zawsze powinna być kultura (kultury), z której wywodzą się uczniowie. Stworzenie klimatu zaufania, oparte na rzeczywistym docenianiu swojej własnej kultury, jest najlepszą drogą do szanowania i doceniania innych kultur. Należy w związku z tym zaakceptować fakt, że kultura oraz wartości związane z tą kulturą obecnie i w przeszłości – nieustannie ewoluują.

Struktury i treści edukacyjne powinny nie tylko oddawać cechy każdej formy artystycznej, lecz także oferować środki wyrazu artystycznego pozwalające na komunikowanie się i uwzględnianie przenikania się różnych kontekstów kulturowych, społecznych i historycznych.

Z tej perspektywy wyróżnia się dwa główne sposoby traktowania edukacji artystycznej, które mogą być realizowane równolegle i niekoniecznie oddzielnie. Sztuka może być: 1) nauczana jako odrębny przedmiot w zakresie różnych dyscyplin artystycznych, co umożliwi rozwój talentów artystycznych, wrażliwości i doceniania sztuki, ale także 2) traktowana jako metoda nauczania i uczenia się, w której wymiar artystyczny i kulturalny jest obecny we wszystkich przedmiotach programu nauczania.

Podejście określane mianem „Arts in Education” (Sztuka w Edukacji), w skrócie AiE, wykorzystuje sztukę i związane z nią tradycje kulturowe jako pomoc w nauczaniu przedmiotów ogólnych oraz ułatwienie rozumienia tych przedmiotów; np. poprzez wykorzystywanie kolorów, form i przedmiotów z zakresu sztuk plastycznych i architektury w nauczaniu przedmiotów, takich jak: fizyka, biologia i geometria, czy teatru i muzyki w metodyce nauczania języków obcych. Podejście „Arts in Education” – inspirowane teorią wielorakich inteligencji – ma na celu objęcie korzyściami płynącymi z edukacji artystycznej wszystkich uczących się i wszystkie przedmioty nauczania. Takie podejście zmierza również do usytuowania teorii we właściwym kontekście – dzięki praktycznemu zastosowaniu dyscyplin artystycznych. Podejście interdyscyplinarne będzie skuteczne jednak dopiero wówczas, gdy zmieni się metody nauczania i sposób kształcenia nauczycieli.

3. Wymiary edukacji artystycznej

Edukacja artystyczna koncentruje się na trzech wzajemnie dopełniających się kierunkach. Są to:

- studiowanie dzieł sztuki;
- bezpośredni kontakt z dziełami sztuki (koncerty, wystawy, książki i filmy);
- zaangażowanie w działania artystyczne.

Edukacja artystyczna powinna być objęta obowiązkiem nauczania od najmłodszego wieku i trwać przez kilka kolejnych lat.

Można w związku z tym wyróżnić trzy wymiary edukacji artystycznej: 1) wiedzę zdobywa się w wyniku interakcji zachodzących między uczniem a dziełem sztuki lub działaniem artystycznym, między artystą i jego nauczycielem; 2) wiedzę zdobywa się poprzez indywidualną praktykę artystyczną; 3) zdobywanie wiedzy następuje poprzez badania naukowe i studiowanie formy artystycznej oraz relacji między sztuką i historią.

IV. Główne strategie dotyczące efektywności w zakresie edukacji artystycznej

Wysokiej jakości edukacja artystyczna wymaga przygotowanych zawodowo nauczycieli sztuki i przedmiotów ogólnych o wysokich kwalifikacjach. Partnerska współpraca nauczycieli przedmiotów ogólnych i artystów spełniających kryteria przygotowania pedagogicznego może podnosić jej poziom.

Z tej perspektywy powinno się osiągnąć co najmniej dwa główne cele:

- Umożliwienie nauczycielom, artystom i innym zainteresowanym dostępu do zasobów i do kształcenia niezbędnego w tym zakresie. Kreatywna nauka wymaga kreatywnego nauczania.
- Zachęcanie do kreatywnego partnerstwa na różnych płaszczyznach między ministerstwami, szkołami i pedagogami, sztuką, nauką i organizacjami lokalnymi.

Sukces takiej partnerskiej współpracy zależy od podobnego pojmowania celów i wzajemnego poszanowania kompetencji każdego z partnerów. W celu zapewnienia warunków korzystnych dla przyszłej współpracy pedagogów i artystów, kształcenie początkowe zarówno jednych, jak i drugich powinno obejmować wzajemne rozumienie dziedzin, którymi się zajmują oraz obustronne zainteresowanie pedagogiką.

Programy kształcenia nauczycieli i artystów powinny być zreformowane w celu wyposażenia artystów w wiedzę i doświadczenia potrzebne

w dzieleniu się odpowiedzialnością za ułatwianie nauki i czerpaniu korzyści ze współpracy między zawodami. Rozwijanie tego rodzaju współpracy wymaga szczególnych predyspozycji i stanowi w większości społeczeństw nowe wyzwanie.

Wyróżnia się dwie podstawowe strategie realizacji efektywnej edukacji artystycznej: skuteczny system kształcenia nauczycieli i artystów oraz rozwijanie partnerstwa między edukacją i sektorem kultury.

1. Kształcenie nauczycieli i artystów

Ten aspekt zależy od – na ogół bardzo różnych – doświadczeń w zakresie praktyk edukacyjnych i kulturalnych, jakie mają nauczyciele przedmiotów ogólnych, nauczyciele sztuki i artyści. Bardziej skuteczne kształcenie nauczających w zakresie szeroko pojętej edukacji artystycznej ma w związku z tym podstawowe znaczenie.

Kształcenie nauczycieli przedmiotów ogólnych

Sytuacja byłaby najbardziej korzystna, gdyby wszyscy nauczyciele (i dyrektorzy szkół) byli uwrażliwieni na wartości i cechy reprezentowane przez artystów oraz mieli pewne rozeznanie w sprawach sztuki. Nauczyciele powinni również mieć możliwość nabycia kwalifikacji, ułatwiających im współpracę z artystami w ramach działalności edukacyjnej. Tego typu kształcenie pozwalałoby wykorzystywać im – w sposób optymalny – własne możliwości i stosować sztukę w nauczaniu. Zapewniałoby to również uzyskanie przez nauczycieli podstawowych wiadomości na temat procesu twórczego, a także opanowanie zdolności analizowania, interpretacji i oceny dzieł sztuki oraz ogólnej wiedzy na temat sztuki w różnych epokach i kulturach.

Mając świadomość, że sztuka może ułatwiać naukę przedmiotów tradycyjnie uznawanych za przedmioty ogólne – zwłaszcza w nauczaniu stopnia podstawowego – nauczyciele często stosują podejście „Arts in Education”. I tak na przykład piosenki mogą służyć do: zapamiętywania kluczowych słów w danym języku, przyswajania definicji z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych czy społecznych, czy też konceptu lub formuły matematycznej. Włączenie sztuki do nauczania innych przedmiotów – zwłaszcza w nauczaniu stopnia podstawowego – może być sposobem zapobiegania występującego w niektórych szkołach przeciążenia programu. Jednak nie będzie to skuteczne, jeśli równolegle nie będzie się nauczać przedmiotów z zakresu sztuki.

Kształcenie nauczycieli sztuki

Nauczanie sztuki powinno wykraczać poza zwykłe przekazywanie uczniom kompetencji, praktyk i specyficznej wiedzy. Poza opanowaniem techniki w pracowni, programy edukacji artystycznej powinny sprzyjać szerszemu przygotowaniu dydaktycznemu. Nauczyciele sztuki powinni w związku z tym być zachęceni do inspirowania się kompetencjami innych artystów, w tym artystów różnych dyscyplin, jednocześnie zdobywając kwalifikacje potrzebne do współpracy z nauczycielami innych przedmiotów w danej szkole.

Całościowo ujęte programy kształcenia nauczycieli sztuki powinny zachęcać do zdobywania wiedzy i kompetencji w następujących dziedzinach:

- jedna lub dwie dyscypliny artystyczne
- międzydyscyplinarne formy wyrazu artystycznego
- metodologia nauczania sztuki
- metodologia nauczania międzydyscyplinarnego w sztuce i poprzez sztukę
- tworzenie programów nauczania
- metody ewaluacji dostosowane do specyfiki edukacji artystycznej
- edukacja artystyczna formalna (szkolna)
- edukacja artystyczna nieformalna (pozaszkolna)

Dobry poziom szkoły nie wystarcza. Jak wykażemy dalej, edukacja artystyczna może być umacniana przez partnerstwo z całym szeregiem osób i organizacji w obrębie danej społeczności. Działania, takie jak: zwiedzanie muzeów i galerii sztuki, wyjście do teatru, programy „Artists in School”, w skrócie AiS (Artyści w szkole) oraz edukacja środowiskowa, w której wykorzystuje się edukację artystyczną to cenne zasoby edukacyjne dla nauczycieli i uczniów, niezależnie od ram nauczania.

Należy również interesować się stosowaniem nowych technologii komunikacyjno-informacyjnych w twórczości artystycznej, muzyce elektronicznej i nowych mediach, a także w nauczaniu on-line w ramach kształcenia nauczycieli edukacji artystycznej. Stosowanie nowych technologii nadaje nowy wymiar edukacji artystycznej i sprawia, że nauczyciele mają w XXI wieku nową rolę do odegrania. Nowoczesne technologie sprzyjają tworzeniu ważnej płaszczyzny współpracy między nauczycielami sztuki, a także między nimi i artystami, naukowcami i innymi pedagogami.

Sztuka komputerowa jest już traktowana jako dziedzina sztuki, pełnoprawna forma twórczości i metoda nauczania sztuki. Jej nauczanie nie jest

jednak rozpowszechnione w szkołach. O ile nauczyciele sztuki mogą być bardzo zainteresowani nauczaniem tej sztuki, często brak im doświadczenia, przygotowania pedagogicznego i środków.

Nauczyciele szkół średnich mogą zaproponować prace, które wymagają współdziałania różnych specjalistycznych przedmiotów. I tak – dziedzina przedsiębiorczości i technologii może łączyć się z tematem handlu sztuką. Uczniowie mogą pracować nad projektami, które łączą sztukę z historią czy z innymi naukami społecznymi. Tego rodzaju podejście wymaga rozumienia walorów edukacji artystycznej ze strony nauczycieli innych przedmiotów.

Istotne wydaje się wreszcie ustanowienie, co najmniej na poziomie lokalnym – jeśli nie krajowym – zaleceń i standardów dotyczących kształcenia nauczycieli sztuki. Istnieje już szereg norm⁵, które mogą służyć za punkt odniesienia dla wszystkich krajów w zakresie tworzenia, realizacji i ewaluacji programów artystycznych.

(zob. przykład w Aneksie)

Kształcenie artystów

Artyści zajmujący się wszystkimi dyscyplinami sztuki – a także pracownicy sektora kultury –powinni również mieć możliwość podnoszenia swoich kwalifikacji pedagogicznych i zdobywania umiejętności potrzebnych we współpracy z osobami uczącymi w szkołach i w placówkach oświatowych, ale także – i przede wszystkim – są im potrzebne umiejętności nawiązywania kontaktu i uzyskiwania współpracy ze strony uczniów. Działania i projekty realizowane wspólnie przez kształcących się artystów i nauczycieli mogą stanowić dobrą podstawę przyszłej współpracy.

(zob. przykład w Aneksie)

Rozwój partnerskiej współpracy między instytucjami edukacyjnymi i kulturalnymi – podobnie jak podnoszenie poziomu i poszerzanie zakresu kształcenia wszystkich zainteresowanych w dziedzinie edukacji artystycznej – ogranicza brak środków finansowych, ale również niedostatek zasobów

---

⁵ Przykłady pochodzą przeważnie z USA: Early Adolescence through Young Adulthood Art standards by the National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS), Standards for Art Teacher Preparation, Purposes, Principles, and Standards for School Art Programmes oraz The National Visual Arts Standards.

kultury, jakimi dysponują biblioteki, teatry i muzea, co w sposób szczególny dotyczy obszarów wiejskich.

2. Współpraca partnerska

Chociaż twórczość zajmuje poczesne miejsce w większości oficjalnych dokumentów, nadal nie docenia się ważnej roli jakości kształcenia w rozwijaniu kreatywności. Realizacja programów edukacji artystycznej nie jest ani bardzo kosztowna, ani szczególnie skomplikowana, a jej zaletą jest to, że odbywa się w duchu współpracy.

W tym kontekście współodpowiedzialność za edukację artystyczną spoczywa na ministerstwach do spraw kultury i edukacji oraz na różnych instytucjach zajmujących się realizacją i oceną programów edukacji artystycznej. Każda instytucja powinna być w pełni świadoma własnej roli w tym procesie. Tworzenie synergii między sztuką i edukacją – w celu promowania kreatywnego nauczania – mogą ułatwiać następujące rodzaje partnerskiej współpracy:

a. Na szczeblu ministerstw i władz samorządowych

Partnerska współpraca może istnieć między różnymi jednostkami ministerstw do spraw kultury, edukacji, szkolnictwa wyższego i nauki w zakresie opracowywania wspólnej polityki i budżetu na projekty realizowane w ramach edukacji szkolnej lub pozaszkolnej. Sztuka i edukacja mogą być również traktowane jako wspólny obszar tematyczny na płaszczyźnie politycznej między ministerstwem edukacji i kultury oraz samorządami lokalnymi (jednostkami odpowiadającymi na ogół za instytucje oświatowe i kulturalne), w celu zapewnienia powiązania między systemem edukacyjnym i światem kultury dzięki programom współpracy, w których uczestniczą instytucje kultury i szkoły. Ta współpraca ma na celu zapewnienie sztuce i kulturze centralnego miejsca w programach nauczania, a nie na ich marginesie.

(zob. przykład w Aneksie)

b. Na szczeblu szkół

Wielkie metropolie, miasta i wsie na całym świecie dysponują przestrzenią kulturalną, choć mogą to być bardzo różne miejsca. Przyjmuje się, że szkoła w dzisiejszym społeczeństwie nie ma już monopolu na nauczanie. Nowe możliwości pojawiły się wraz z rozwojem współpracy między szkołami i instytucjami

kultury. O ile w niektórych krajach tego rodzaju współpraca cieszy się już długą tradycją, jej zakres i efektywność mogą się bardzo różnić. Wsparcie i rzeczywiste zaangażowanie ze strony instytucji kulturalnych i szkół nie są już jedynymi warunkami powodzenia tej współpracy. Ścisłe partnerstwo pozwala na podejmowanie nowatorskich programów – zwłaszcza w postaci odwiedzania instytucji kultury. Ten rodzaj wizyt stanowi dla uczniów kopalnię informacji, okazję do spotkań ze sztuką i możliwości włączenia się do procesu twórczego. Przedstawiają one również ogromny potencjał dla praktycznego nauczania zintegrowanego. W nauczaniu początkowym, kiedy dzieci w znacznej mierze uczą się na podstawie tego, co zaobserwowały i zobaczyły, aktywna współpraca międzyinstytucjonalna może pozwolić na wzbogacanie metod nauczania.

(zob. studium przypadku w Aneksie)

c. Na szczeblu nauczycieli

Efektywne partnerstwo jest również korzystne dla nauczycieli. Zapraszając artystów o dużym doświadczeniu – kompetentnych w takich dziedzinach jak słowo, dźwięk, rytm, obraz – w celu zainicjowania jakiegoś projektu, na zasadach partnerskich w ramach programów szkolnych czy pozaszkolnych, nauczyciele mogą skorzystać z nowych doświadczeń, które wzbogacą ich własne metody nauczania. Projekty realizowane w szkole mogą zakładać współpracę między artystą, nauczycielem, szkołą i są tak aranżowane, żeby dostosować się do wieku uczestników, do metod nauczania i do rozkładu zajęć w szkole.

W niektórych przypadkach instytucje kultury zapewniają pełny zestaw materiałów edukacyjnych w formie elektronicznej, adresowanych do nauczycieli, osób prowadzących zajęcia ze sztuki, uczniów i ich rodzin.

(zob. przykład w Aneksie)

Rozwijanie takiej współpracy partnerskiej napotyka wiele trudności. Budżet przyznany na edukację artystyczną, jeśli w ogóle istnieje, często jest scentralizowany w jednym ministerstwie czy wydziale, co nie ułatwia dzielenia się z innymi instytucjami. Biurokracja na wszystkich szczeblach władzy publicznej może niekiedy kierować się widzeniem restrykcyjnym i mieć ograniczoną motywację w kwestii współpracy. Wreszcie, niekiedy „kultury” indywidualne i strukturalne występujące w sferze edukacji i kultury mogą się między sobą bardzo różnić.

V. Badania na temat edukacji artystycznej i dzielenie się wiedzą

Rozwój zdolności twórczych i uwrażliwienie na specyfikę kultury w XXI wieku dzięki edukacji artystycznej wymaga podejmowania świadomych decyzji. Aby umożliwić decydującym akceptowanie i wspieranie realizacji programów edukacji artystycznej i sztuki w edukacji, należy dostarczyć dowodów na ich efektywność. Warto podkreślić, że kreatywność – wyrażająca się dzięki kulturze – jest zasobem rozdzielonym na świecie w sposób jak najbardziej równomierny. Jednakże prace badawcze pokazują, że niektóre systemy edukacyjne tłumią kreatywność, podczas gdy inne – ją pobudzają. Można przypuszczać, że edukacja artystyczna jest jednym z najlepszych środków promowania twórczości (wówczas, gdy metody nauczania i uczenia się zmierzają w tym kierunku), ale brakuje badań na ten temat i ta hipoteza nie cieszy się uznaniem wśród polityków. Prowadzenie dalszych prac badawczych w tej dziedzinie jest zatem niezbędne.

Aczkolwiek istnieją prace naukowe na temat edukacji artystycznej jako dziedziny edukacji i dane ilustrujące korzyści z włączania sztuki do edukacji, w wielu krajach tych danych jest zbyt mało, są trudne do sprawdzenia i niełatwo do nich dotrzeć.

Jest wprawdzie wiele udanych przykładów w zakresie tworzenia i realizacji programów edukacji artystycznej, ale na ogół nie formułują one teoretycznych hipotez i nie dostarczają danych potrzebnych do zilustrowania efektów tych działań. Z tego powodu jest niewiele studiów przypadku najlepszych praktyk, którymi można się posługiwać w kampaniach społecznych uwrażliwiających na tę kwestię. Brak zbioru informacji, do których byłby łatwy dostęp jest uważany za główną barierę w ulepszaniu stosowanych praktyk, uwrażliwianiu decydujących politycznych i włączaniu sztuki do systemów edukacyjnych.

Jak wykazano powyżej – czynności związane z uczeniem się w ramach edukacji artystycznej dotyczą zarówno tworzenia dzieł, jak i obserwacji, interpretacji, krytyki i refleksji filozoficznej na temat twórczości w ogóle. Te cechy – właściwe nauczaniu i uczeniu się w zakresie edukacji artystycznej – mają niebagatelny wpływ na metody badawcze m.in. w dziedzinie sztuki. Naukowcy, którzy interesują się edukacją artystyczną muszą w związku z tym przyjąć za punkt widzenia zarówno sztukę, jak i pedagogikę.

Prace badawcze mogą być prowadzone na płaszczyźnie światowej, krajowej i instytucjonalnej. Mogą również dotyczyć poszczególnych dyscyplin. Należy brać pod uwagę następujące zagadnienia:

- opis charakteru i zakresu aktualnych programów edukacji artystycznej;
- związki między edukacją artystyczną i kreatywnością;
- związki między edukacją artystyczną i osiągnięciami społecznymi/aktywnym obywatelstwem/emancypacją;
- ocena programu i metod edukacji artystycznej, a zwłaszcza korzyści, które mogą przynieść jednostce i w skali społecznej;
- różnorodność metod nauczania edukacji artystycznej;
- efektywność polityki w zakresie edukacji artystycznej;
- charakter i wpływ współdziałania między edukacją i kulturą w realizacji programów edukacji artystycznej;
- rozwój i wykorzystanie standardów w zakresie kształcenia nauczycieli;
- ocena osiągnięć uczniów w zakresie edukacji artystycznej (wyłonienie najlepszych praktyk w zakresie technik ewaluacji);
- wpływ przemysłów kultury (takich jak telewizja i kinematografia) na dzieci i uczniów w ogóle, w ramach wychowania w sztuce oraz metody pozwalające na zaprezentowanie za pomocą tychże przemysłów kultury efektywnych modeli edukacji artystycznej.

Realizacja badań nad edukacją artystyczną powinna obejmować następujące etapy:

- ustalenie planu badań w dziedzinie sztuki i poszukiwanie środków niezbędnych do ich przeprowadzenia;
- organizowanie seminariów na temat badań w dziedzinie edukacji artystycznej w celu promowania działalności naukowej;
- prowadzenie badań na tematy interesujące nauczycieli sztuki;
- promowanie współpracy międzydyscyplinarnej w dziedzinie metodologii badań na temat edukacji artystycznej.

Wreszcie – i przede wszystkim – badania w dziedzinie edukacji artystycznej mogą być prowadzone przez uniwersytety i inne instytucje we współpracy z ośrodkami wymiany informacji (czy obserwatoriami) zajmującymi się gromadzeniem, analizowaniem i upowszechnianiem danych i świadomości w zakresie edukacji artystycznej.

Tego rodzaju ośrodki stanowią wiarygodne źródło danych, które mogą być wykorzystywane w prowadzeniu kampanii społecznej na rzecz edukacji artystycznej. Mogą gromadzić informacje na dany temat (np. nauczanie sztuk widowiskowych) lub danego obszaru geograficznego (np. edukacja artystyczna w Indiach).

Wniosek:

Rozwijanie możliwości kreatywnych w XXI wieku to złożone i ważne zadanie, którego nie należy lekceważyć. Społeczeństwo powinno zmobilizować wszelkie siły, by pozwolić nowym pokoleniom w tym stuleciu zdobyć wiedzę i kompetencje, a także – co jeszcze ważniejsze – wartości i postawy, zasady etyczne i wskazówki moralne, które uczynią z nich odpowiedzialnych obywateli świata i gwarantów zrównoważonego rozwoju.

Zapewnienie odpowiedniej jakości kształcenia dla wszystkich jest sprawą podstawową. Tę jakość można osiągnąć jedynie wtedy, gdy dzięki edukacji artystycznej otworzą się nowe perspektywy, rozwijana będzie kreatywność, inicjatywa, zdolność krytycznego myślenia i kompetencje zawodowe – tak potrzebne w tym nowym stuleciu.

Mamy nadzieję, że „Mapa drogowa” będzie mogła służyć jako wzór, zespół ogólnych zaleceń dotyczących wprowadzania i promowania edukacji artystycznej, które będą dostosowywane w miarę potrzeby – w możliwie zmienionym kształcie – w celu jak najpełniejszego uwzględnienia specyficznego kontekstu poszczególnych narodów i społeczności na całym świecie.

VI. Zalecenia

Przyłączając się do deklaracji przedstawionych w trakcie regionalnych i międzynarodowych konferencji przygotowawczych zorganizowanych w 2005 roku w Australii (wrzesień), Kolumbii (listopad), na Litwie (wrzesień), w Korei Południowej (listopad) oraz w Trynidadzie i Tobago (czerwiec) i do zaleceń przedstawionych w czasie posiedzeń grupy krajów afrykańskich i grupy krajów arabskich, które odbyły się w ramach Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej (Lizbona, 6 - 9 marca 2006)⁶, uczestnicy Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej przyjmują następujące stwierdzenia:

- Zgadając się z założeniem, że każde dziecko i każdy młody człowiek ma prawo do stymulowanego przez edukację artystyczną rozwoju właściwego kondycji ludzkiej zmysłu estetycznego, kreatywności oraz zdolności do krytycznego myślenia i refleksji⁷;
- Uważając, że należy podnosić u dzieci i młodzieży zarówno poziom samoświadomości, jak i świadomości ich środowiska naturalnego i kul-

⁶ Pełny tekst deklaracji i zaleceń dotyczących Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej opublikowany jest na stronie <http://www.unesco.org/culture/lea>.

⁷ Por. „Mapa drogowa dla edukacji artystycznej”, s. 309.

turalnego, a także, że dostęp wszystkich ludzi do dóbr, usług i praktyk kulturalnych powinien należeć do celów stawianych przed systemami edukacji i kultury;

- Uznając rolę edukacji artystycznej w uwrażliwianiu na sztukę ogółu społeczeństwa i jego różnych grup;
- Rozumiejąc wyzwania, przed jakimi stoi różnorodność kulturowa w związku z globalizacją oraz dostrzegając rosnącą rolę wyobraźni, kreatywności i współpracy w ramach społeczeństw w coraz większym stopniu opartych na wiedzy;
- Uznając, że w wielu społeczeństwach sztuka jest związana z życiem codziennym w postaci tradycji, często nieprzerwanych, i odgrywa kluczową rolę w przekazywaniu kultury oraz w rozwoju wspólnoty i osobistego rozwoju jednostek;
- Zauważając, że młodzi ludzie bezwzględnie potrzebują przestrzeni poświęconej działalności artystycznej, którą może być ośrodek kultury lub muzeum;
- Zauważając, że wśród głównych wyzwań XXI wieku znajduje się rosnące zapotrzebowanie na kreatywność i wyobraźnię w społeczeństwach wielokulturowych, na które edukacja artystyczna może przynieść konkretne odpowiedzi;
- Uznając, że współczesne społeczeństwa powinny rozwijać strategie i polityki edukacyjne i kulturalne, które przekazują i umacniają wartości oraz tożsamość estetyczną i kulturową w celu promowania i sprzyjania różnorodności kulturowej oraz rozwoju społeczeństw żyjących bez konfliktów, w dobrobycie i poczuciu trwania;
- Biorąc pod uwagę wielokulturowy charakter większości narodów, w których jest reprezentowana wielość kultur dająca niepowtarzalne połączenie społeczności, narodowości i języków; uznając, że ta złożoność kulturowa wyzwala twórczą energię, perspektywy i praktyki autochtoniczne w zakresie edukacji właściwe tym krajom i że bogactwo tego dziedzictwa kulturowego, tak materialnego jak i niematerialnego jest zagrożone wskutek wielorakich i złożonych transformacji społeczno-kulturowych, gospodarczych i środowiskowych;
- Uznając wartość i zastosowanie sztuki w procesie nauczania i jej rolę w zdobywaniu kompetencji poznawczych i społecznych poprzez sprzyjanie innowacyjności i kreatywności oraz zachęcając do zachowań i wartości, które leżą u podstaw tolerancji społecznej i celebrowania różnorodności;
- Uznając, że edukacja artystyczna przyczynia się do poprawy nauczania i zdobywania kompetencji dzięki bardziej swobodnemu podejściu np. do

rozkładu zajęć, dyscypliny czy ról społecznych, trosze o dostosowanie się do ucznia (odpowiednio do rytmu życia dzieci i ich środowiska społecznego i kulturowego) i współpracy między zasobami i systemami nauczania formalnymi i nieformalnymi;

- Uznając zbieżność między tradycyjną koncepcją sztuki w społeczeństwach i bardziej nowoczesną wizją, według której nauka poprzez sztukę można pozwalać na poprawę nauczania i zdobywanie kompetencji;
- Rozumiejąc, że edukacja artystyczna, generując całą gamę kompetencji i umiejętności wielodyscyplinarnych i zachęcając uczących się do nauki i do aktywności w klasie może podnosić jakość kształcenia, przyczyniając się w ten sposób do realizacji jednego z sześciu celów programu Edukacji dla Wszystkich (EFA) sformułowanych w czasie Światowej Konferencji na temat Edukacji dla Wszystkich w Dakarze (2000);
- Uważając, że edukacja artystyczna może być przydatna ze względu na swą rolę terapeutyczną dla dzieci niepełnosprawnych lub cierpiących z powodu skutków klęski żywiołowej lub konfliktu;
- Zdając sobie sprawę, że tak jak każdy rodzaj edukacji, edukacja artystyczna musi być wysokiej jakości, by była efektywna;

Określono również szereg następujących wyzwań:

- Uznając, że w wielu krajach polityka edukacyjna przywiązuje niewielkie znaczenie do edukacji artystycznej, co przejawia się w odsunięciu i dewaluacji tej dziedziny wiedzy;
- Zauważając, że systemy edukacyjne i kulturalne, podobnie jak obszary zainteresowania obu sektorów, często funkcjonują oddzielnie, w sposób równoległy, a niekiedy nawet przeciwstawny;
- Uważając, że obecne specjalistyczne programy szkoleniowe dla nauczycieli w zakresie edukacji artystycznej są niewystarczające oraz że ogólne programy kształcenia w niewystarczający sposób akcentują znaczenie roli sztuki w nauczaniu i uczeniu się;
- Zauważając, że udział artystów w procesach edukacji artystycznej jest niewystarczający;
- Stwierdzając, że istnieje szeroki obszar doświadczeń w dziedzinie edukacji artystycznej, który nie był przedmiotem badań; oraz
- Uznając, że budżet na edukację artystyczną na ogół albo nie istnieje albo nie wystarcza na pokrycie bieżących potrzeb i potrzeb związanych z rozwojem tej dziedziny.

Na podstawie wniosków przyjętych na wspomnianych wyżej konferencjach przygotowawczych oraz spotkaniach grup regionalnych sformułowano następujące zalecenia:

1. Zalecenia dla pedagogów, rodziców, artystów oraz dyrektorów szkół i placówek oświatowych

Uwrażliwianie, wspieranie i szkolenia

- Uwrażliwianie opinii publicznej oraz uświadamianie wartości i oddziaływania edukacji artystycznej na społeczeństwo poprzez tworzenie zapotrzebowania na edukację artystyczną oraz na wykwalifikowanych nauczycieli sztuki;
- Dawanie impulsu, wspieranie i udzielanie pomocy w zakresie nauczania i uczenia się poprzez sztukę;
- Promowanie dostępu do sztuki oraz aktywnego uczestnictwa wszystkich dzieci jako podstawowego elementu edukacji;
- Zachęcanie do wykorzystywania lokalnych i dostosowanych do sytuacji zasobów ludzkich i materialnych przy opracowywaniu kierunków i treści kształcenia o wysokiej jakości;
- Dostarczanie środków i materiałów dydaktycznych, które pomogą uczyć w rozwijaniu, wykorzystywaniu oraz dzieleniu się wiedzą pedagogiczną obejmującą sztukę;
- Zapewnienie pomocy ułatwiającej praktykom zajmującym się edukacją artystyczną wykorzystywanie innowacji technologicznych, dzięki którym edukacja artystyczna dotrze do grup marginalizowanych oraz powstaną nowatorskie materiały dydaktyczne;
- Wspieranie kształcenia ustawicznego nauczycieli, artystów oraz pracowników społecznych w celu lepszego rozumienia różnorodności kulturowej w tych grupach zawodowych oraz zachęcenie ich do rozwijania potencjału kreatywnego, krytycznego i innowacyjnego u uczniów;
- Ułatwianie i promowanie rozwoju praktyk artystycznych poprzez media cyfrowe;
- Tworzenie, w razie potrzeby, ośrodków kultury i infrastruktury związanej z dostępem młodzieży do edukacji artystycznej;

Partnerstwo i współpraca

- Zachęcanie do tworzenia dynamicznych i trwałych form współpracy partnerskiej w ramach struktur edukacyjnych (formalnych i nieformalnych) i społecznych;
- Ułatwianie udziału miejscowych artystów w nauczaniu oraz włączanie lokalnych form i technik artystycznych do procesu nauczania w celu umacniania lokalnych kultur i tożsamości;
- Ułatwianie współpracy pomiędzy szkołami i rodzicami, a także miejscowymi organizacjami i instytucjami oraz mobilizowanie środków na szczeblu lokalnym w celu rozwijania programów edukacji artystycznej, tak by umożliwić społecznościom dzielenie się wartościami kulturowymi oraz lokalnymi formami artystycznymi;

Wdrażanie, ocena oraz dzielenie się wiedzą

- Wdrażanie i ocena projektów wspólnych dla szkół i lokalnej społeczności, opierających się na ścisłej współpracy;
- Zachęcanie do tworzenia solidnej dokumentacji oraz dzielenie się wiedzą między nauczycielami;
- Dzielenie się informacjami i danymi z wszystkimi zainteresowanymi stronami, w tym z rządem, społecznościami, mediami, organizacjami pozarządowymi oraz sektorem prywatnym;

2. Zalecenia dla ministerstw i decydentów

Uznanie roli edukacji artystycznej

- Uznanie roli edukacji artystycznej w przygotowywaniu ogółu społeczeństwa i różnych grup społecznych do odbioru sztuki;
- Uznanie znaczenia prowadzenia polityki w zakresie edukacji artystycznej uwzględniającej powiązania pomiędzy społecznościami, instytucjami społecznymi i edukacyjnymi oraz światem pracy;
- Uznanie znaczenia powodzenia realizowanych w poszanowaniu specyfiki kulturowej projektów i praktyk związanych z edukacją artystyczną na szczeblu lokalnym. Inspirowanie się przykładami dobrych praktyk;
- Przykładanie pierwszorzędnej wagi do uwrażliwiania opinii publicznej na to, co istotnego wnosi edukacja artystyczna do życia jednostek i ogółu społeczeństwa;

Tworzenie polityki w zakresie edukacji artystycznej

- Przełożenie podnoszenia się poziomu świadomości znaczenia edukacji artystycznej na odpowiednie środki, które pozwalałyby przechodzić do działania w celu uzmysławiania korzyści płynących ze sztuki i kreatywności dla wszystkich ludzi oraz wspieranie wprowadzania w życie nowej wizji sztuki i uczenia się;
- Tworzenie krajowej i regionalnej polityki w zakresie badań w dziedzinie edukacji artystycznej obejmującej specyfikę dawnych kultur oraz kultury grup ludnościowych znajdujących się w trudnej sytuacji;
- Zachęcanie do opracowywania strategii wdrażania i monitorowania w celu zagwarantowania jakości edukacji artystycznej;
- Przyznanie edukacji artystycznej centralnego i stałego miejsca w programach nauczania, odpowiedniego finansowania oraz zapewnienie wysokich kwalifikacji nauczycieli;
- Uwzględnienie badań przy podejmowaniu decyzji dotyczących finansowania i programów oraz ustanowienie nowych standardów ewaluacji oddziaływania edukacji artystycznej może w znaczący sposób przyczynić się do poprawy wyników osiąganych przez uczniów w dziedzinie nauki czytania, pisania i liczenia, przynosząc korzyści pod względem ludzkim i społecznym;
- Zagwarantowanie spójności między programami rządowymi i polityką publiczną państw w zakresie edukacji artystycznej;
- Przyjęcie polityki regionalnej w odniesieniu do edukacji artystycznej dla wszystkich krajów w danym regionie (np. dla Unii Afrykańskiej);
- Włączenie edukacji artystycznej do kart kultury przyjętych przez państwa członkowskie;

Kształcenie, wdrażanie i wspieranie

- Zapewnienie dostępu do kształcenia zawodowego artystom i nauczycielom w celu podniesienia poziomu jakości edukacji artystycznej oraz, w razie potrzeby, tworzenie wydziałów edukacji artystycznej na uniwersytetach;
- Nadanie priorytetowej rangi w systemie edukacyjnym kształceniu nauczycieli sztuki w celu umożliwienia im wnoszenia wkładu do procesu nauczania oraz do rozwoju kulturalnego, a także w celu uwrażliwiania na rolę sztuki wszystkich nauczycieli i osób zajmujących się edukacją;

- Zapewnienie możliwości korzystania z dobrze przygotowanej kadry nauczycieli i artystów instytucjom zajmującym się edukacją formalną i nieformalną w celu wspierania rozwoju i promowania edukacji artystycznej;
- Wprowadzanie sztuki do szkolnych programów nauczania i do programów edukacji nieformalnej;
- Zapewnienie dostępu do edukacji artystycznej w szkole i poza szkołą każdemu człowiekowi, niezależnie od jego umiejętności, potrzeb, sytuacji społecznej, fizycznej, umysłowej czy miejsca pobytu;
- Tworzenie i udostępnianie wszystkim szkołom i bibliotekom zasobów materialnych niezbędnych do skutecznego nauczania sztuki, w tym także odpowiedniej przestrzeni, mediów, książek, materiałów i narzędzi;
- Proponowanie ludności autochtonicznej takiej edukacji artystycznej, która byłaby dostosowana do ich kultury i właściwej jej metod nauczania i uczenia się, w jej własnym języku zgodnie z zasadami zawartymi w Powszechnej Deklaracji UNESCO o Różnorodności Kulturalnej;
- Zbadanie możliwości opracowywania programów edukacji artystycznej opartych na wartościach i tradycjach lokalnych.

Partnerstwo i współpraca

- Promowanie współpracy partnerskiej między wszystkimi zainteresowanymi ministerstwami i organizacjami rządowymi w celu uzgodnienia i realizacji spójnej i trwałej polityki oraz strategii w zakresie edukacji artystycznej;
- Zachęcanie decydentów wszystkich szczebli do tworzenia programów i kampanii społecznych przy współpracy z pedagogami, organizacjami pozarządowymi, grupami nacisku, przedstawicielami świata biznesu, świata pracy i społeczeństwa obywatelskiego;
- Zachęcanie do aktywnego zaangażowania na rzecz edukacji artystycznej instytucji kultury, fundacji, mediów, przemysłu i przedstawicieli sektora prywatnego;
- Włączanie jako centralnej części procesów edukacyjnych współpracy między szkołami, artystami i instytucjami kulturalnymi;
- Promowanie współpracy w dziedzinie edukacji artystycznej w skali regionu i subregionu w celu umacniania integracji regionalnej;

Badania i dzielenie się wiedzą

- Stworzenie banku danych dokumentującego zasoby ludzkie i materialne w zakresie edukacji artystycznej oraz umożliwienie korzystania z niego przez wszystkie instytucje edukacyjne, w tym również udostępnianie danych przez Internet;
- Zapewnienie upowszechnienia informacji dotyczących edukacji artystycznej, jej wdrażania i monitorowania przez ministerstwa właściwe dla spraw edukacji i kultury;
- Zachęcanie do tworzenia zbiorów i inwentarzy dzieł sztuki, które będą pomocne w edukacji artystycznej;
- Gromadzenie danych na temat aktualnej kultury ustnej w społeczeństwach dotkniętych kryzysem;

*3. Zalecenia dla UNESCO i innych organizacji międzyrządowych i pozarządowych**Uwrażliwianie i wspieranie*

- Zaświadczenie o znaczeniu wkładu wnoszonego przez edukację artystyczną we wszystkich obszarach życia społecznego i uznanie edukacji artystycznej za przedmiot ważnej strategii międzysektorowej;
- Powiązanie edukacji artystycznej z odpowiednimi zasobami i pokrewnymi programami takimi jak Edukacja dla Wszystkich oraz Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju;
- Podkreślenie potrzeby wypracowania strategii oddolnych, które podnoszą wartość i są zachętą do podejmowania konkretnych inicjatyw lokalnych;
- Uwrażliwianie na problemy społeczno-kulturowe i środowiskowe poprzez programy edukacji artystycznej tak, aby uczniowie zdawali sobie sprawę z walorów środowiska, ich własnego miejsca w społeczeństwie i znaczenia zaangażowania na rzecz zrównoważonego rozwoju;
- Zachęcanie mediów do wspierania celów edukacji artystycznej oraz promowania wrażliwości estetycznej i wartości artystycznych wśród szerokiej publiczności;
- Dalsze włączanie edukacji artystycznej do międzynarodowych programów;
- Tworzenie rezerw w budżecie w celu wspierania edukacji artystycznej i włączania jej do szkolnych programów nauczania;
- Promowanie rozwoju i wdrażania edukacji artystycznej na różnych szczeblach i w różny sposób do programów edukacyjnych w ujęciu interdyscy-

plinarnym i transdyscyplinarnym w celu otwarcia nowych perspektyw estetycznych;

- Promowanie inwestycji, które wyposażą edukację artystyczną w dobra kultury, zasoby materialne oraz finansowanie w celu:
  - stworzenia specjalnych obszarów w szkołach oraz przestrzeni kulturalnych, które proponują różne formy edukacji artystycznej;
  - dostarczania specjalistycznych materiałów dydaktycznych, w tym publikacji w języku ojczystym;
  - zapewnienia rozwoju edukacji artystycznej oraz odpowiedniego wynagradzania i warunków pracy dla kadry pedagogicznej rozwijającej tę dziedzinę wiedzy.
- Aktywne zachęcanie rządów i innych instytucji do wspierania współpracy między ministerstwami, departamentami, instytucjami kulturalnymi, organizacjami pozarządowymi oraz osobami zajmującymi się zawodowo sztuką.
- Organizowanie konferencji na temat edukacji artystycznej w przyszłości przy założeniu, że potrzebna jest stała refleksja i doskonalenie w tym zakresie. W związku z tym ministrowie i pozostali uczestnicy Światowej Konferencji na temat Edukacji Artystycznej popierają propozycję złożoną przez Republikę Korei, by w Seulu odbyła się kolejna, druga światowa konferencja.

Partnerstwo i współpraca

- Ułatwianie koordynacji między krajowymi instytucjami edukacyjnymi i kulturalnymi, tak by mogły porozumieć się w sprawie polityki i działań związanych z rozwojem edukacji artystycznej i wprowadzać je w życie;
- Zachęcanie do definiowania kompetencji i mechanizmów zapewniających spójność działań w zakresie formalnej i nieformalnej edukacji artystycznej instytucji edukacyjnych i kulturalnych;
- Tworzenie sieci współpracy państw członkowskich oraz w obrębie ich systemów edukacyjnych i kulturalnych, tak by osiągnięcia w rozwoju edukacji artystycznej opierały się na wartościach związanych z współpracą i współdziałaniem;
- W myśl umowy o współpracy partnerskiej zawartej pomiędzy Unią Afrykańską a UNESCO na Szczyście szefów państw i rządów z krajów afrykańskich (Chartum, styczeń 2006):
  1. Wspieranie przez państwa członkowskie Narodów Zjednoczonych proklamowania dekady edukacji artystycznej dla wszystkich na lata 2006-2016.

2. Zweryfikowanie celów strategii edukacji dla wszystkich w celu uwzględnienia w nich edukacji artystycznej.
3. We współpracy z Unią Afrykańską umocnienie wsparcia dla krajowych instytucji, które dążą do promowania kultury i sztuki w Afryce (np. CRAC w Togo, CELTHO w Nigrze...), dla instytucji edukacji artystycznej (publicznych lub prywatnych), jak również inicjatyw obywatelskich zmierzających do umacniania miejscowych kompetencji w zakresie sztuki.
4. Wspieranie organizacji afrykańskiej regionalnej konferencji na temat edukacji artystycznej wraz z Unią Afrykańską oraz międzyrządowymi subregionalnymi organizacjami (CEDEAO, SADDEC, CEMAC, etc.).

Badania, ocena i dzielenie się wiedzą

- Promowanie stałego oceniania wpływu edukacji artystycznej pod względem emocjonalnym, społecznym, kulturowym, poznawczym oraz w zakresie pobudzania kreatywności;
- Promowanie regionalnego systemu gromadzenia i upowszechniania informacji na temat edukacji artystycznej;
- Promowanie dzielenia się wiedzą oraz tworzenia sieci współpracy obserwatoriów edukacji artystycznej (ośrodków wymiany informacji) z Katedrami UNESCO i w ramach Sieci UNITWIN⁸);
- Promowanie badań na temat sztuki, które wnosząby wkład w rozwój tej dziedziny;
- Utworzenie międzynarodowej bazy danych badań w celu dostarczania popartych naukowo dowodów na wpływ edukacji artystycznej i kreatywności w skali indywidualnej i społecznej, w tym również, ale nie tylko, w takich obszarach jak wszechstronny rozwój osobisty człowieka, spójność społeczna, umiejętność rozwiązywania konfliktów, zdrowie publiczne oraz wykorzystywanie nowych technologii w szkole w wyrażaniu myśli twórczej;

---

⁸ zob. Action Plan for Asia: Arts in Asian Education Observatories, *Educating for Creativity: Bringing the Arts and Culture into Asian Education*, Report of the Asian Regional Symposia on Arts Education, UNESCO 2005. (Plan Działania dla Azji: Sztuka w azjatyckich obserwatoriach edukacyjnych. Kształcenie dla kreatywności: Włączanie kultury i sztuki do edukacji w Azji. Raport z Azjatyckich Sympozjów Regionalnych na temat Edukacji Artystycznej), UNESCO 2005

- Zamawianie ekspertyz dotyczących studiów przypadku oraz badań, które mogą służyć jako model wykorzystywany w badaniach prowadzonych oddolnie i bardziej ukierunkowanych na praktykę. Takie studia przypadku mogą być przydatne w tworzeniu międzynarodowej sieci badaczy wymieniających się doświadczeniami z zakresu metodologii oraz tworzącymi ulepszone modele oceny przy aktywnym udziale studentów, artystów, nauczycieli i rodziców. Pozwoli to na budowanie kompetencji w przyszłości i rzuci nowe światło na proces uczenia się przez całe życie i sposoby ewaluacji;
- Zachęcanie do prowadzenia badań na temat tradycyjnego wykorzystywania sztuki w uczeniu się i w życiu codziennym oraz ponowne odkrywanie takich możliwości;
- Tworzenie rejestru i ocena zasobów bibliograficznych oraz innych źródeł informacji na temat edukacji artystycznej pod kątem analizy, przetwarzania i upowszechniania;
- Usystematyzowanie ważnych doświadczeń, które mogą być pomocne przy opracowywaniu wskaźników jakości dla edukacji artystycznej oraz promowaniu wymiany doświadczeń;
- Ułatwianie opracowywania i wprowadzania w życie projektów dotyczących kształcenia i badań na szczeblu regionalnym i międzynarodowym;
- Tworzenie międzynarodowych sieci w celu ułatwiania współpracy regionalnej oraz dzielenia się najlepszymi praktykami we wdrażaniu polityki edukacji artystycznej;

Szkolenia i wsparcie adresowane do nauczycieli, szkół i artystów

- Ułatwianie kształcenia nauczycieli w zakresie teorii i praktyki;
- Promowanie międzynarodowego wsparcia na rzecz kształcenia nauczycieli oraz rozwijania programów nauczania w celu rozszerzania zakresu działalności i poprawy jakości edukacji artystycznej, szczególnie w krajach, w których środki są niewystarczające;
- Zachęcanie artystów, osób przekazujących tradycje oraz animatorów kultury do uczestnictwa w nauczaniu w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych w celu poszerzenia możliwości wykorzystywania przez uczniów różnych form wyrazu artystycznego;
- Zachęcanie do tworzenia programów badawczych i szkoleniowych w ramach edukacji przez całe życie dla osób zawodowo zajmujących się edukacją artystyczną (artystów, nauczycieli, dyrektorów, projektantów itp.);

- Zachęcanie nauczycieli sztuki do uczestnictwa i organizowania się, zarówno w kraju, jak i na płaszczyźnie międzynarodowej w celu umocnienia ich statusu społecznego i zawodowego;
- Zachęcanie do opracowywania książek, materiałów, metodologii oraz podręczników na temat edukacji artystycznej dla nauczycieli i uczniów;
- Zachęcanie do włączenia nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych do programów kształcenia nauczycieli oraz do uwzględniania ich w formalnych i nieformalnych procesach edukacyjnych, jako środka kreacji, ekspresji artystycznej, refleksji i krytycznego myślenia.

Aneks: Przykłady działań w różnych krajach

Główne strategie dotyczące efektywności w zakresie edukacji artystycznej

1. Kształcenie nauczycieli i artystów

- **Kształcenie nauczycieli sztuki**

Współpraca w zakresie kształcenia nauczycieli szkolnictwa średniego w Papui Nowej Gwinei

Śpiew, taniec, pantomima, rzeźbiarstwo, sztuka opowiadania i malarstwo są nieodłączną częścią życia rdzennej ludności w Papui Nowej Gwinei (PNG). Narodziny człowieka, osiągnięcie dojrzałości, starość, śmierć oraz życie po śmierci są nierozzerwalnie związane z praktykami, w których sztuka jest ważnym narzędziem służącym rozumieniu świata. To sprawia, że nauczanie i uczenie się, a także wiedza na temat sztuki i umiejętności artystyczne mają w tym kraju duże znaczenie.

Projekt ma służyć rozwijaniu współpracy w obrębie danej społeczności między nauczycielami kształcącymi pedagogów i artystami, w celu wspólnego przygotowania do pracy nauczycieli sztuki. Uczniami są przyszli nauczyciele sztuki z Wydziału Sztuki Uniwersytetu w Goroka. Jako artysta występuje tu George Sari z wioski Okiufa położonej na obrzeżach kampusu uniwersyteckiego, zafascynowany znaną mu – z przekazu ojca i dziadka – historią swojego klanu, światem zwierząt i roślin oraz tradycjami życia wspólnotowego. W trakcie rozmów i pracy z Georgiem studenci mają sposobność poznawania własnej przeszłości oraz zdobywania umiejętności i wiedzy w nieomal magicznej atmosferze.

Współpraca między studentami, Georgiem oraz Wydziałem Sztuki Uniwersytetu w Goroka jest przykładem dobrych praktyk w kształceniu nauczycieli sztuki.

Artyści w sercu lokalnego programu edukacyjnego, Kanada

W ramach programu specjalistycznych studiów pedagogicznych przyjmuje się artystów różnych dyscyplin, w tym specjalistów z twórczego pisanie, tańca, muzyki, teatru oraz sztuk plastycznych do udziału w dziewięciomiesięcznym kursie, uprawniającym do uzyskania certyfikatu nauczyciela. W programie szczególne miejsce przypada sztuce i kreatywności. Warunkiem

zakwalifikowania na kurs jest posiadanie stopnia licencjata i wykazanie niekwestionowanych zdolności artystycznych.

Kurs jest prowadzony przez praktyków związanych z dziedzinami artystycznymi i pedagogicznymi ujętymi w programie nauczania, którzy posiadają rozległe doświadczenie jako wychowawcy i artyści. Uczestnicy kursu zdobywają umiejętności i wiedzę pedagogiczną potrzebną w nauczaniu sztuki, oraz uczą się jak podejmować i rozwijać współpracę z innymi specjalistami, z organizacjami artystycznymi i edukacyjnymi. Pracują z praktykami z innych dziedzin artystycznych w ramach wspólnych projektów interdyscyplinarnych oraz uczą się wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności artystyczne w instytucjach edukacyjnych w tym także w szkołach, lokalnych centrach sztuki oraz w programach upowszechniania sztuki prowadzonych przez profesjonalne organizacje artystyczne.

• **Kształcenie artystów**

Projekt „Artysta nauczycielem” w Wielkiej Brytanii

Projekt „Artysta nauczycielem” wpisuje się w dobrze rozwijającą się inicjatywę ustawicznego kształcenia nauczycieli sztuki. Obecnie funkcjonuje dwanaście centrów kształcenia ustawicznego w Anglii, jedno w Szkocji oraz dwa w Walii. Każde działa na zasadzie współpracy pomiędzy główną galerią lub muzeum sztuki współczesnej, akademią sztuk pięknych, wyższą szkołą artystyczną oraz National Society for Education in Art Design – stowarzyszeniem, które zarządza projektem. Podstawowe środki finansowe zapewniają Arts Council England, Scottish Arts Council i Welsh Arts Council.

Zróżnicowane programy tych centrów oferują artystom-nauczycielom możliwość pogłębiania wiedzy o sztuce współczesnej z uwzględnieniem różnorodności nurtów w sztuce i wpływów na sztukę. Artyści-nauczyciele mogą weryfikować własne opinie, rozwijać się pod względem artystycznym i uczestniczyć w życiu wpływowego środowiska zawodowego. Projekty te mają również na celu poprawę standardów nauczania i uczenia się w szkołach oraz na uczelniach wyższych poprzez podnoszenie kwalifikacji artystów-nauczycieli. Oferowane są różne kursy prezentacji (pięciodniowe intensywne praktyczne oraz teoretyczne warsztaty i seminaria), średnio zaawansowany program koordynujący warsztaty, seminaria oraz wizyty w galeriach i studiach, a także studia prowadzące do uzyskania stopnia magistra.

Więcej informacji na stronie: <http://www.nsead.org/cpd/ats.aspx>

2. Współpraca partnerska

• Na szczeblu ministerialnym i samorządowym

Metody współpracy partnerskiej, Litwa

W celu zacieśnienia współpracy między sektorami kultury i edukacji, litewskie Ministerstwo Edukacji i Nauki podjęło inicjatywę wprowadzenia ponadprogramowych zajęć dla dzieci na temat sztuki. Większość projektów opracowano na szczeblu rządowym, ze wsparciem organizacyjnym władz samorządowych, organizacji pozarządowych oraz krajowych ośrodków sztuki, młodzieży i turystyki. Inicjatywa ma na celu zagospodarowanie wolnego czasu po lekcjach, pobudzanie kreatywności i autoekspresji, wspieranie dzieci uzdolnionych artystycznie oraz podnoszenie poziomu świadomości kulturowej, wiedzy o środowisku i społecznościach.

Pracownia badań naukowych i twórczości, Kolumbia

W ramach „Krajowego Planu działań na rzecz Sztuki” kolumbijskiego Ministerstwa Kultury utworzone zostały pracownie badań naukowych i twórczości mające na celu promowanie rozwoju sztuk plastycznych oraz rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami kulturalnymi, akademickimi i artystycznymi. Działając na szczeblu regionów, zapewniają miejsce spotkań artystów i nauczycieli, oraz ułatwiają wymianę praktyk artystycznych i pedagogicznych – w celu wypracowania nowych perspektyw kształcenia w dziedzinie edukacji artystycznej. W przyszłości pracownie mają być również bazą do rozwijania współpracy artystycznej i pedagogicznej w regionach słabiej rozwiniętych, a tym samym do wyrównywania poziomu nauczania.

Norweski Plecak Kulturalny (Norwegia Cultural Rucksack)

Około 5 lat temu rząd norweski wprowadził program pod nazwą „Plecak Kulturalny”. Jego celem jest umożliwienie uczniom, od pierwszej do dziesiątej klasy, udziału w regularnych i zintegrowanych ze szkolnym programem nauczania spotkaniach z wybitnymi artystami, oraz obcowania z formami wyrazu artystycznego na wysokim poziomie. Dzięki współpracy – na szczeblu krajowym pomiędzy szkołami i instytucjami kultury oraz na szczeblu regionalnym i lokalnym – nawiązywane jest partnerstwo między organizacjami i instytucjami sztuki a systemem edukacyjnym. Każda szkoła w kraju włączyła do swojego rocznego programu nauczania spotkania z artystami oraz wizyty w muzeach, i innych miejscach związanych z kulturą. Projekt uwzględnia

również warsztaty oraz występy artystyczne, w trakcie których uczniowie – a niekiedy także kadra pedagogiczna – pracują z zawodowymi artystami.

Odnosi się wrażenie, że projekt został pozytywnie przyjęty w lokalnych szkołach, pomimo oczywistych trudności z podnoszeniem kwalifikacji artystów i nauczycieli, którzy muszą dbać o efekty nauczania i zrozumienie między wszystkimi uczestnikami projektu.

- **na szczeblu szkół**

Projekt pilotażowy dot. współpracy partnerskiej szkół w Republice Korei (2004–2006)

Inicjatywa ma na celu wypracowanie modelu współpracy oraz zinstytucjonalizowanie sieci kontaktów w obrębie danej społeczności do tworzenia bazy dla długoterminowego planowania programów edukacji artystycznej w szkołach. W ramach tej inicjatywy instytucja o nazwie Korea Culture and Arts Education Service (KACES) wspierała w całym kraju 64 projekty w 2005 roku, różniące się między sobą pod względem formy partnerskiej współpracy z lokalnymi grupami artystów, praktykami i organizacjami artystycznymi, w ramach której korzystano z centrów sztuki, muzeów, galerii, etc. jako miejsc do prowadzenia zajęć z edukacji artystycznej.

Przy wsparciu inicjatywy pn. „Artysta w szkole” – mającej na celu przygotowanie artystów do pracy z uczniami poprzez zapewnienie im kształcenia pedagogicznego – ten pilotażowy projekt odpowiadał na zapotrzebowanie w zakresie edukacji artystycznej w szkołach, pozyskując zawodowych instruktorów, w takich rozwijających się dziedzinach jak: aktorstwo, taniec, film i media. Efektem projektu było wysłanie około 1500 artystów z przygotowaniem pedagogicznym do 3000 szkół.

Program muzealny wspierający wprowadzanie uczenia się przez sztukę zaproponowany przez Muzeum Guggenheima (USA, Hiszpania 2006)

Celem programu edukacyjnego „Learning through the Arts” (LTA) było zapewnienie zaplecza pedagogicznego dla programu szkolnego poprzez włączanie artystów do pracy z nauczycielami i uczniami w szkołach państwowych. Dzieci zachęcane są do nauki w rozmaity sposób: poprzez rozmowy, aktywność badawczą, teatr i tworzenie. Ze względu na to, że dzieci z reguły chętnie uczą się w trakcie zajęć artystycznych, warsztaty sprzyjają realizacji programu nauczania i doskonaleniu umiejętności w zakresie czytania, pisanie i nauki języków obcych. Biorąc udział w procesie kreacji, dzieci zdobywają umiejętności planowania i realizowania projektów zespołowych, a także uczą

się krytycznego myślenia. LTA pozwala na docieranie do dzieci, które miałyby problemy w uczeniu się metodą tradycyjną. Co więcej, projekt sprzyja podnoszeniu poczucia własnej wartości dziecka oraz jego osobistemu rozwojowi.

Tego rodzaju przygotowanie jest jedyne w swoim rodzaju i ma zindywidualizowany charakter, uwzględniający zainteresowania ucznia oraz słabe i mocne strony każdej klasy. Może obejmować każdą dziedzinę lub tematykę, od nauk przyrodniczych po matematykę. Gdy nauczyciele określą temat, który wymaga dodatkowej pomocy i zdefiniują cele – które chcą osiągnąć, a także zdolności i postawy – które chcą wydobyć i promować, artysta i pedagog muzealny planują serię warsztatów podzielonych na jednostki lekcyjne. Półtoragodzinne warsztaty obejmujące różne dziedziny – od fotografii, malarstwa i rzeźby po wideo, sztukę cyfrową oraz muzykę – odbywają się w szkole raz w tygodniu przez dwadzieścia tygodni.

Artyści uczestniczący w tym programie, wspólnie z nauczycielami, pełnią decydującą rolę w stymulowaniu pracy dzieci oraz w zachęcaniu ich do wykorzystywania w przedmiotach programu nauczania myślenia pojęciowego – właściwego dla kreatywności artystycznej.

- **na szczeblu nauczycieli**

Windmill Performing Arts, Australia

Windmill Performing Arts (Sztuki widowiskowe Windmill) jest inicjatywą mającą na celu rozwijanie współpracy między artystami, nauczycielami i instytucjami poprzez zamawianie nowych realizacji artystycznych, budowanie partnerstwa, organizowanie wspólnych przedstawień, wyjazdów w teren i podejmowanie prac badawczych.

Od chwili utworzenia Windmill Performing Arts w 2002 roku powstał szereg spektakli dziecięcych w kraju i za granicą, w tak różnych dziedzinach jak: teatr, opera, muzyka, taniec, balet i teatr lalek.

Poznawczy i wszechstronny rozwój dziecka jest nadrzędnym celem działalności Windmill Performing Arts. W związku z tym zainicjowano programy współpracy z uczelniami wyższymi i z sektorem edukacyjnym, takie jak: kształcenie zawodowe wychowawców i artystów, warsztaty artystyczne dla rodzin oraz programy badawcze dotyczące edukacji artystycznej.

Jedną z inicjatyw podjętych we współpracy z uniwersytetem jest przedsięwzięcie pn. „Głosy dzieci” – projekt badawczy mający na celu rozpoznanie i udokumentowanie wpływu występów artystycznych na uczenie się. Badania mają dostarczyć wskazówek w sprawie przyszłych przedsięwzięć i danych pozwalających na ocenę edukacji artystycznej w Australii.

„Fiński Dąb” – projekt dot. dziedzictwa kulturowego

Wśród fińskich nauczycieli powszechnie przyjęte jest zapraszanie artystów do szkół i organizowanie wizyt w instytucjach kulturalnych lub uczestniczenie w wydarzeniach kulturalnych. W niewielkim stopniu rozpowszechnione jest – jak dotąd – korzystanie przez nauczycieli z programów on-line.

Jednym z najbardziej udanych przykładów, który można przytoczyć w tym kontekście jest „Fiński Dąb Plus”. Jest to wspólna inicjatywa Krajowej Rady ds. Zabytków, Krajowej Rady Edukacji oraz Ministerstwa Środowiska mająca na celu rozwój edukacji w zakresie dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie partnerstw. W Finlandii edukacja w tej dziedzinie jest uważana za nowy, główny element programu nauczania. Celem projektu jest przekazywanie wiedzy o kulturze, budowanie zrozumienia dla innych kultur, a także rozwijanie metod nauczania o dziedzictwie kulturowym przez nauczycieli, muzea, regionalne ośrodki środowiskowe, Krajową Radę Edukacji oraz Krajową Radę ds. Zabytków. Szkoły i muzea zostały zaproszone do udziału w projekcie za pośrednictwem Internetu. W realizacji wykorzystano strony internetowe, czasopisma oraz płyty CD. W sumie w projekcie wzięło udział 400 szkół, 500 nauczycieli, 65 muzeów oraz 15 organizacji w 70 miastach.

Młodzi Twórcy Sztuki Cyfrowej

Inną partnerską inicjatywą realizowaną on-line jest stworzony w 2004 roku projekt UNESCO DigiArts – „Young Digital Creators” (Młodzi Twórcy Sztuki Cyfrowej). Jest to międzynarodowy program internetowy przeznaczony dla młodych ludzi, służący budowaniu – poprzez wspólne działania i za pomocą kreatywnych narzędzi cyfrowych – wzajemnego rozumienia wartości kulturowych i dzielenia się opiniami na temat globalnych problemów współczesności. Program ma na celu: rozwijanie nowatorskiego wykorzystywania sztuki i kreatywności jako narzędzi ekspresji oraz porozumiewania się, promowanie komunikacji międzykulturowej, zaznajamianie młodych ludzi z językiem i komunikacją wizualną, a także zachęcanie do uczenia się on-line. Do udziału w każdej sesji programu w Internecie zapraszanych jest około 15 szkół lub ośrodków młodzieżowych. Wraz z „zestawem dla nauczyciela” obejmującym różne fazy programu on-line z instrukcją dla nauczycieli, UNESCO wyznaczyło międzynarodowego moderatora on-line, który zapewnia uczniom właściwe wsparcie pedagogiczne. Stworzono cztery programy dotyczące zagadnień związanych z wodą, pokojem, życiem w mieście oraz HIV/AIDS. W sumie ponad 120 szkół i centrów młodzieżowych z różnych regionów świata uczestniczyło w sesjach szkoleniowych w latach 2005–2006.